

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2010 GEGUŽĖS 8 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 88(19)

Žodi, kaip tave ištarti?

Be vardo yra, kas giliausia. Įvardysi žodžio dvasia... Senovėje vardas turėjo sakralinės reikšmės, išreiškė esminius požymius. Tikėta stebuklinga žodžio galia: juo, esą, galima paveikti gamtos dėsnius, net kurti pasaulius. Lotynų išmintis teigia: „Visa, kas tikra, yra sąskambyje su tiesa“. Pačią tiesą suprantant kaip atvirą beribį horizontą – tobulėjimo link. Sferų sąskambiai. Sielų sąskambiai. Žodžių sąskambiai. Arba – kakofonija... Tačiau kas yra vedantis ugnies stulpas begaliniame pažinimo kelyje? Pusiausvyros ašis, palaikanti kylančią ir krentančią gyvybės bangą?..(...)

O kaip pasiekti giliausią tautos sąmonės klodą, atspėti, kas vienija mus kaip nacionalinę bendriją, istorijos vėtrose apsaugo nuo prapulties? Gal – kalba, gyvastingas manuskriptas, iš kurio byloja seniausi ja kalbėjusių žmonių patyrimai. Argi ne ji – generacijos ažuolo šerdis, kolona, laikanti šiaurietiška pilkšvą skliautą, fokusas, spinduliuojantis atsparumo energiją? Ar ne iš jos srūva neregimos srovės ir į žalią dabarties šakų lają? Iš kur tas sukrečiantis artimumas skaitant Donelaitį, Daukantą, Vaižgantą: rodos, girdi jų šnekėjimą, jauti slėpingai siejančias gijas ir – veriantį atsakomybės šurpą... Gal iš tiesų niekas neprapuola? Atsimena smiltys, vanduo, giria. Tik mes tokie užmaršūs. Ir – įmanomas dialogas su kažkada čia gyvenusiais. Per kūrybą atsiverianti realybė, iš kurios į mus žvelgia atlaidžios ar teisiančios akys. Ir klausai savęs, ar esi verta to dialogo, ar išmokai atverti sielą lyg skaidrų šaltinį laiko uoloje? Kad pajustumei antologinio autentiškumo gelmę, iš kurios kyla ir visus vienijantis kosminis bendrumo jausmas.

„Žmonijos širdin kelias eina per tautos širdį“, – sakydavo Vydūnas. Abstrakcijos neįpareigoja. Net einantis „niekieno“ žeme eina virš kažkieno gyvybės dulkių. Žmogui, visatos keleiviui, reikia pastovumo salos, pasirinkto orientacijos taško, apie kurį suktųsi jo gyvenimas lyg maža galaktika apie savo centrą. Iš to kyla troškimas nors poezijoje susikurti saugią dvasinę tėviškę, kurioje galėtum susitelkti, patikrinti save prieš rūstų teisybės veidą: kas svarbiausia – šioje situacijoje, šią valandą, po šituo dangumi? Amžių plėnim paviduro ir sostai. Tu išlikai, lietuviška tartie, – liudytoja ir atminties sergėtoja, tu, virš senkapių žydruojantis neužmirštuolės žiede... Išlieka ir tikrumo ilgesys: žodi, kaip tave ištarti?

Aldona Elena Puišytė

Iš knygos „Žodžio duona ir vynas“, 2003

Petras Rimša. Lietuvos mokykla.

Kurgi, sakau, pasaulyje yra tokia tauta, tokia prasta ir niekinga, kad neturėtų šių trijų savų ir tarsi įgimtų dalykų: tėvų žemės, papročių ir kalbos? Visais amžiais žmonės kalbėjo savo gimtąja kalba ir visados rūpinosi ją išlaikyti, turtinti, tobulinti ir gražinti. Nėra tokios menkos tautos, nėra tokio niekingo žemės užkampio, kur nebūtų vartojama sava kalba...

Kas per keistenybės būtų gyvulių tarpe, jeigu varnas užsimanytų suokti kaip lakštingala, o lakštingala – krankti kaip varnas, ožys – staugti kaip liūtas, o liūtas – bliauti kaip ožys?..

Ne žemės derlumu, ne drabužių skirtingumu, ne šalies gražumu, ne miestų ir pilių tvirtumu gyvuoja tautos, bet daugiausia išlaikydamos ir vartodamos savo kalbą, kuri didina ir išlaiko bendrumą, santaiką ir brolišką meilę. Kalba yra bendras meilės ryšys, vienybės motina, pilietiško tėvas, valstybės sargas.

Sunaikink ją – sunaikinsi santaiką, vienybę ir gerovę.

Iš Mikalojaus Daukšos „Postilės“, „Prakalbos į malonųjį skaitytoją“, 1599 m.

Kitame numeryje:

- „Fontanas“ – Žaliakalnio bendruomenės almanachas.
- Danutė Žilaitytė: tyro liūdesio novelistika.
- Valdemaro Kukulo poezija.

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Aldona Elena Puišytė. Žodi, kaip tave ištarti?
- 2-as psl. Stasys Goštautas. Užrašai iš Baltijos jūros.
- 3-as psl. Eglė Juodvalkė. Teatro ir poezijos erdvės Čikagoje.
- 4-as psl. Petras Venclovas. 1954-ieji. Nušvitimas.
- 6-as psl. Algis Vaškevičius. Triobiškių dainos po 140 metų.
- 7-as psl. Raimundas M.Lapas. „Savųjų tarpe jis ne pranašas...“
- 8-as psl. Jurgis Gimberis. Barakų bliuzas.

Užrašai iš Baltijos jūros: Cervantesas ir Lietuva

STASYS GOŠTAUTAS

Prieš dešimt metų parašiau porą akademinį esė apie Cervantesą ir Lietuvą: jos publikuotos leidinyje „Darbai ir dienos“ (VDU literatūros žurnalas, 1999) ir „Metmenyse“ 78 (2000). Po to buvau paprašytas Ispanijos „Real Academia de la lengua“ parašyti trumpą knygą ta tema, nes, pasak jų, tik aš galėčiau tai padaryti. Deja, praėjo dešimt metų, ir išskyrus tai, kad sukaupiau labai daug medžiagos ta tema ir parašiau šimtą juodraščių puslapių, niekaip neprisėdu šio darbo užbaigti. Taip man išeina jau ne pirmą kartą: taip atsitiko, ėmusis temos apie Petrą Roizijų, ispanų humanistą Lietuvoje. Galiausiai žadėto veikalo taip ir neparašiau, nors išėjo ilga studija, 80 puslapių, nusibodo. O juk aišku – jeigu tema tave apleidžia, reikia rašymą mesti, nes neišeis nieko gero.

Panašiai man atsitiko ir su XVII a. novelių rankraščiu iš kolonijinio Peru, pavadintu „La endiablada“ (1626), kuriame, tarp kitko, aprašomas prakeiktas musulmonų paprotys uždengti moters veidą (*tapadas*). 1605 m. Ispanija išvarė visus arabus nekrikščionis iš savo teritorijos. Bet paprotys užsidengti vis tiek išliko gana ilgai, ir krikščionys moteris kaltino kaip netikras atsivertėles. Įdomu, kad dabar, 2010 metais, visa Europa turi nemažai

problemų su šiuo papročiu. Išspausdinai 5 skyrius, bet paskutinytis, kuriame kaip tik nubrėžta paralelė tarp Cervanteso ir Mogrovejo de la Cerda, liko juodraščių pavidalu ir knyga niekada nepasirodė. Bet apie mano analizę pasirodė visa knyga *Viaje al silencio – exploraciones del discurso barroco* (autorė – Mabel Moraña).

Maždaug prieš mėnesį Tony Mažeika atsiuntė man paskutines naujienas iš Lietuvos ir pridėjo nuostabių nuotraukų iš užšalusios Baltijos jūros su dešimčia ar daugiau laivų, suspaustų ledo. Tai man vėl sukėlė entuziazmą temai apie Cervantesą, nes būtent jo romanui *Persilio ir Žygimantės vargai – Šiaurės istorija* (1617) greit sukaks 400 m. Įsimylėjęs jaunuolis Persilis ar Periandro atsiranda prie Lietuvos krantų, laive, surakintame ledo ir apsuptame 4000 kareivių – tik nesijuokite – ant pačiūžų ir rogių. Tokį faktą dar prieš Cervantesą 1539 m. užregistravo Olausas Magnusas savo pirmame ir vieninteliame Skandinavijos žemėlapyje. Apačioje iš dešinės yra *Samogethia ir Litvaniae pars*, kur tarp Lietuvos ir Lenkijos herbų soste sėdi Žygimantas Senasis. Olausas taip pat parašė knygą *Historia de gentibus septentrionalibus – Šiaurės istorija, Roma 1555*, kurioje, tarp kitko, kaip ir Cervantesas aprašo moteris, kovojančias su piratais. Tai tam tikra enciklopedija apie šiaurės pasaulį. Ar Cervantesas tikrai matė žemėlapi ir vartė tritomį *Historia de gentibus*, to mes nežinome, bet greičiausiai, nes jis buvo smalsus ir viskas, kas susiję su kelionėmis, jam buvo įdomu. Rašyti apie mažai žinomas žemes yra daug lengviau, ir už klaidas galima dovanoti.

Štai kaip Cervantesas aprašo jūros užšalimą, iš pradžių manydamas, kad jie atsidūrė Šiaurės ašigalyje: *...esame atšiaurioje jūroje ir, jeigu ji už-*

šals, liksime šiuose vandenyse. Vos tik taip pasakė, pajutome, kaip laivą iš šonų ir prieko suspaudė judantys ledo luitai. Iš to supratome, kad jūra jau pradėjo virsti ledu, ir ledo kalnai trukdė laivui judėti... (II, 17)

Po dviejų skyrių, kai jūreiviai jau pameta viltį išsaugoti gyvybę, kęsdami didelį šaltį ir stokdami maisto, Persilis pasakoja: *... nelauktai nuo kranto pusės pastebėjome per ledą žygiuojančią ginkluotų žmonių kuopą – daugiau kaip keturis tūkstančius karių. Nuo šio vaizdo mums pasidarė šalčiau nei nuo užšalusios jūros. Pasiruošėme ginklus, kad įrodytume esą vyrai, nors nesitikėjome gali apsiginti. Tuo tarpu kariai čiuožė ledu, permesdami svorį nuo vienos kojos ant kitos, ir taip stūmėsi į priekį.* (II, 19).

Nemanau, kad Cervantesas ir ispanai kada nors matė žmones, čiuožiančius ant ledo, tad yra įdomu, kaip autorius tai aprašo skaitytojams, kurie neturi nė menkiausio supratimo apie užšalusias jūras. Nežinau, kaip jie ten čiuožė tarp ledo luitų, bet faktas toks, kad jiems priartėjus ir apsupus laivą, jų vadas prabilo: *„Kratilas, Lietuvos karalius ir šių jūrų valdovas, papratęs, padedamas savo kariuomenės, gelbėti žmones ir prekes ledo suspaustuose laivuose. Už tokią paslaugą jis pasiima užklydusiųjų prekes. Jei gu jūs sutiksute su šia sąlyga ir nesiginsite, džiaugsitės savo gyvybe ir laisve. Pasvarstykite. Jei sutinkate – gerai, jei ne, – ruoškitės karui su mumis, visados nugalinčiais* (II, 19, tekstus vertė Eglė Barskaja ir SG).

Keistas tas Lietuvos karalius, bet dėl Kratilo vardo nėra ko jaudintis, viskas yra fikcija, o vardas skamba egzotiškai, iš tikrųjų jis – graikiškas, ir to Cervantesui užteko. Persilis, pasitaręs su igula – visados demokratiškas autoriaus gestas – nutaria pasiduoti. Prikrovę ant kailių grobio ir užkėlę ant jų belaisvius, nutempė viską į krantą, kur minia atėjo pasižiūrėti igulos.

Bet, kaip paprastai, tokioje situacijoje neapsieisi be to, kas vadinama „deus ex machina“. Šalia Kratilo, kuris kitą rytą atjojo pasižiūrėti laimikio, jojo jauna mergaitė, kuri, be abejonės, patraukė visų dėmesį, nes buvo labai panaši į karalių. Pasi-

rodo, tai Lietuvos karaliaus dukterėčia, princesė Sulpicija, kurią Persilis išgelbėjo viduryje jūros ir paskolino 12 jūreivių, kad saugiai nugabentų karalaitę į tėviškę (Lietuvą). Ir štai jinai su dėde pasitinka savo herojų. Aišku, belaisviai virsta draugais, ir visa laivo igula, kuri atrodė pasmerkta, staiga atgauna viltį ir triukšmingai džiaugiasi.

Štai jums ir XVI amžiaus Lietuva!.. Nerašysiu apie juodbėrį žirgą, sutramdytą Persilio, bet gal neatsitiktinai apie tokius nepaprastus žirgus Lietuvoje rašo Cervantesas.

Tai tik trumpa ilgo romano ištrauka ir tik pora pastraipų apie epizodą Lietuvoje – įrodymas, kad „Don Kichoto“ autorius, kaip ir Shakespearas, Rabelais ir daugelis kitų yra palikę intriguojančių puslapių ir personažų iš Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos laikų. O kad Baltijos jūra gali užšalti ir ledais surakinti laivus – pateikiu šių metų nuotraukas. Cervantesas žinojo geriau.

Už poros metų sueis 400 m., kai pasirodė pirmas šio romano leidimas (pats Cervantesas manė, kad tai jo geriausias kūrinys). Mat išjuokti riterių romanus buvo lengva, bet įtikinančiai aprašyti idealaus riterio žygius per pasaulį yra kur kas sunkiau. Ilgai autorius kankinosi, rašydamas šį romaną, daug vilčių į jį sudėjo ir vos spėjo baigti – prieš pat mirtį. Pasirodžius knygai, ji tuojau išversta į anglų ir prancūzų kalbas. Per metus pasirodė, rodos, aštuoni leidimai. Bet, kaip ir dauguma „bestsellerių“, už poros metų ji nusibodo, ir romanas buvo paliktas užmarščiui. Taip atsitiko su Persiliu. Nėra jo vertimo į lietuvių kalbą, ir artėjant garbingai romano sukakčiai, galbūt reikėtų jį išversti ir išleisti, gal knyga susilauks pasisekimo. Keliolika skyrių išvertė mano studentė Eglė Barskaja – labai norėčiau ją prikalbinti išversti visą romaną, bet, aišku, reikėtų rasti leidėją. □

Š.m. balandžio 24 d. „Kultūroje“, S. Goštauto str. „Užrašai iš Bostono: išeivija dar gyva VI. Teatras“ nepamirėta nuotraukų autoriaus **Almio Kuolio** pavardė. Atsiprašome autoriaus ir skaitytojų.

Nuotraukose – Baltijos ledo įkalinti laivai.

Olita Dautartaitė – Bona Sforca Pasaulio lietuvių centre, Lemonte.

Jono Kuprio nuotraukos

Teatro ir poezijos erdvės Čikagoje

EGLĖ JUODVALKĖ

Paskutinį dienraščio „Draugas“ puslapį, kaip žinia, sudaro kultūrinio ir visuomeninio Amerikos lietuvių gyvenimo žinutės. Kovo ir balandžio mėnesiais čia buvo galima rasti intriguojantį pranešimą apie Čikagoje balandžio 18 d. įvyksiantį neeilinį renginį: teatro mylėtojus nudžiuginti atvyksta patyrusi Šiaulių dramos teatro scenos meistrė Olita Dautartaitė. Čikagos lietuviams atveža Liucijos Armonaitės parašytą, Gyčio Padegimo surežisuotą monospektaklį „Atsisveikinimas“. Spektaklis – apie Lenkijos karaliaus ir Didžiosios Lietuvos kunigaikščio, jogailaičio Žygimanto Senojo italę žmoną ir Žygimanto Augusto motiną Boną Sforcą. Po spektaklio – žinomiausios išeivijos poetės Liūnės Sutemos pagerbimas, eilių skaitymas. Zinaida Nagytė-Katiliškienė, Liūnė Sutema, 2007 metais buvo pagerbta Lietuvos nacionaline kultūros ir meno premija už dvasinės sau-

gos poeziją, reiškiamą ir naujausioje jos knygoje „Tebūnie“. Tokiu vardu vadinasi ir Olitos Dautartaitės kompaktinė poezijos skaitymų plokštelė, kurioje ji interpretuoja Jono Strielkūno, Bernardo Brazdžionio, Henriko Nagio ir Liūnės Sutemos eiles.

Popietė žadėjo būti ypatinga ir dėl to, kad asmeniškai pažįstu Olitą nuo to laiko, kai Druskininkų rudens poezijos festivalio vakarais ir kitomis progomis kartu traukėme senąsias lietuvių liaudies dainas. O balsas, balsas! Žemas, sodrus, didžiulis, nepakeičiamas. Daug liaupsų (jokiu būdu nevarioju šio žodžio prasme „perdėtų“) surinkusių aktorės vaidmenų neturėjau progos pamatyti Lietuvoje ir štai siūlėsi galimybė Čikagoje. Skambtelėjo telefonas. – Olita! Kaip džiugu! Savaiame aišku, dalyvausiu – kitaip ir būt negali.

Artėjo ir diena, ir valanda. Puikiai nusiteikusi nuskubėjau į Pasaulio lietuvių centro Lemonte muziejaus galeriją. Nors dar nebuvo vėlu, bet, kol pasisveikinau su pažįstamomis ir pažįstamais, nedidelė salė pripildė, o juk norėjau viską iš arti matyti.

– Labą vakarą, – bučiau poetei Julijai Švabaitei-Gylienei į žandą ir dairiausi, o ji man parodė vietą pirmoje eilėje. Kitaip reikės iš už kampo kaišioti galvą pro kitus žiūrovus ir stengtis kaip nors gandrinėti, savo trumpą kaklą pailginti. Apsisprendžiau. Pirmyn į pirmą eilę.

Nesigailėjau. Puikiai viską mačiau. Apie girdėjimą ir klausimo negalėjo būti, kai toks aktorės balsas.

Marija Remienė priminė susirinkusioms ir susirinkusiems, kad popietę su Olita Dautartaitė rengia dienraštis „Draugas“ ir be ilgų kalbų spektaklis prasidėjo. Olita Dautartaitė, Bonos Sforcos asmenyje, pasiremdama ilga lazda ar kartimi lipo į sceną. Muzikos akordai akcentavo artėjančios damos žingsnį po žingsnio.

Vaidyba – be priekaišto. Artistė savo vaidmens rėmuose krito, kilo, sukosi, žengė, šoko ir čia pat susvyravo, seno, šaukėsi vandens, vyno.

Istorija tapo gyva. Nesuprastos moters, nemylimos motinos charakteris ryškėjo, nuopelnai Lietuvai aiškėjo. Kramtėm istorijos datas, įvykius ir rijom, tikėdamiesi kitų. Olita Dautartaitė – Bona Sforca sklaidė dokumentus, išgyveno sūnaus nusigrėžimą nuo motinos, tvirtino, kad ji nemėgo jo antros žmonos, Barbaros Radvilaitės, bet nenuodijo jos, ir per tą valandą ar daugiau vis labiau matėme ir jutome jos asmenybę. Atsidusom tik Olitai baigus. Pasipylė katutės. Aktorė pasirodė, nusilenkė ir dingo. Laukėm. Antra dalis.

Pasigirdo eilėraščio žodžiai skambiu balsu. Minorinė gaida. Eilių skaitovė nešūkavo, nesiskeryčiojo, nežirglijo, neperdėjo. Atsistojusi ant scenos pakyls, ji padėjo tikrajam Liūnės Sutemos gyvenimui, tikrajai dvasios būsenai tikriems, neornamentuotiems jos žodžiams prabilti į mus. Kas svarbu? Žodžiai. Mintis. Olita Dautartaitė leido jiems ryškėti, pripildyti salę, mus. Poetė Liūnė Sutema nuostabi mokėjimu išreikšti tai, kuo ji gyvena. Olita Dautartaitė mums į tai atvėrė duris. Ačiū, Olita. □

Poetė Liūnė Sutema su Olita Dautartaitė.

1954-ieji. NUŠVITIMAS

Apsakymas

PETRAS VENCLOVAS

Vasara braido po kylantį atolą. Vidurdienį saulė pasiekia aukščiausią tašką, pusvalandį ar daugiau sukasi vietoje, plieskia į akis, neprisileidžia artyn skystų debesų, atkakliausius peršviečia it išretėjusius, apiplyšusius drobės skivytus, įkaitina ant tvoros smaugių stirksančias molio puodynes, nuleipina kiemo liepos lapus. Baidančio išdžiūti griovio pakraščiai kvepia mėtomis, žemuogėmis, geibėjančiais šalpusniais; durpėtu dugnu vos virvena vanduo, daiktais prapuldamas tarp tankiai vešančių žolių. Žmonės ir gyvuliai slepiasi pavėsyje, šešėlyje, net kregždės tūno daržinės pašelmenyje, greta savo lizdų, kuriuose ištroškę ir išalkę žiopčioja jaunikliai; bitėms giedra ir kaitra patinka: jos tirštai apgulios avilių lakas, kitos dūgzdamos siuva ore po sodą iki pat netolimo miško. Kiemo takas degina papades, turi eiti ant pirštų galų arba per vištų nulesiotas žoles; prie šulinio šiek tiek vėsiau, nes čia, pilant vandenį į kibirą, nutykšta koks lašas; jūsų namų sargas Čiuliokas tupi ant šešėliuoto prieklėčio akmens ir išsižiojęs dvėsuoja, iškoręs ilgą liežuvį.

Tą žinią nežinia kur pirmieji nugirdo tavo broliai: birželio trisdešimtą bus Saulės užtemimas. „Ar saulė užges? – panorai sužinoti. – Ir visą laiką bus naktis?“ – „Vidury dienos pajuoduos Saulė, – paaiškino vyriausias brolis. – Bet neilgai. Paskui vėl švies.“ Tau vis tiek aiškiau nepasidarė: kaip gali vidurdienį pajuosti saulė? Gal užplauks labai tamsus debesis? Brolis kažką kalba apie Mėnulio šešėlį, bet tu nieko nesupranti. Juk saulė ir mėnulis nesusitinka: naktį saulė nešviečia. O dieną? Dieną kartais matyti mažytę šviesi mėnulio skiltelė; kaip ji gali užstoti saulę?

Tėvas, sužinojęs apie būsimą Saulės užtemimą, per daug nenustebo. „Gali būti, – tarė jis. – Kai buvau vaikas, kokių šešerių metų, užtemo Saulė, o paskui prasidėjo karas. – Gal ir dabar amerikoni ir anglai puls rusus? Vis žadėjo, žadėjo...“ – „Kam dabar tas karas? – neiškentė motina. – Kad vėl viską išdraskytų? Šiaip taip gyvenam, ir vėl viskas iš naujo? Niekas nebelaukia tų nebuvėlių ponų!“

Tėvas dar šiek tiek paklausinėjo brolių: rašė laikraštis, miestelyje *gavarilka* pasakė? Kaime irgi kažką girdėjęs, bet nenorėjęs tikėti. O Satekūnų Liauškienė klausė, gal tą dieną nereikės ravėti *kolchozo* cukrinių runkelių? Staiga motina, nukeldama nuo krosnies aliumininį puodą su *zacirka* ir statydama jį ant priezdos, pasakė žinanti, kodėl taip bus: „Pernai pavasarį kojas pakratė tas galvažudis Stalinas, užtat dabar ir sutems saulė dienos byloj!“

Nei tėvas, nei broliai nemėgino nuginčyti motinos: gal Stalinas iš tikrųjų turėjo kokių reikalų su Saule? Juk Salomėja Nėris rašė, kad jis „galingais pečiais išlaužia vartus į saulę“. Gal jie kokie giminės buvo? Juk dar senovėje sakydavo, kad caras ar koks didžiūnas iš dangaus duotas.

Saulės užtemimo laukei nekantraudamas, bet kartu ir prisibijodamas: ar gali žinoti, kas bus paskui? O jeigu vėl karas: svetimi kareiviai, tankai, važiuojantys tiesiai per javų laukus, kulkosvaidžių tratėjimas, ginkluoti *skrebai*, rėkalojantys po kiemą?

Artėjant birželio trisdešimtajai, tėvai ir broliai vis pašnekėdavo apie būsimą Saulės užtemimą; judu su jaunesne seserimi ne ką suprasdavote, tačiau tuoj pat pastatydavote ausys. Vyresnėlis papasakojo, kad anksčiau žmonės per Saulės užtemimą manydavo, jog atėjo pasaulio pabaiga; kitas brolis, ketveriais metais vyresnis už tave, padeonstravo galias istorines žinias, nes prisiminė, kad prieš trisdešimt metų mirė Leninas. „Kas tas Leninas?“ – paklausė sesuo, dar tik rudenį eisian-

Petras Venclovas – ALTS grožinės literatūros konkurso laureatas

Petras Venclovas gimė 1944 metų liepos 10 d. Žaliosios vienkiemyje, Biržų rajone. Baigė Kupreliškio vidurinę mokyklą, vėliau (1969) Vilniaus universitetą, kur studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą.

Dirbo mokytoju ir direktoriaus pavaduotoju Kauno raj. Mokyklose, vyr. bibliografu Kauno medicinos akademijoje. Nuo 1975 iki 2005 metų darbavosi Lietuvos rašytojų sąjungos sistemoje: Grožinės literatūros propagandos biuro instruktoriumi, „Nemuno“ žurnalo ir savaitraščio redakcijoje (1978–1982 ir 1999–2005), LRS Kauno skyriaus literatūros konsultantu, vėliau referentu. Keletą metų buvo Kauno jaunųjų rašytojų sekcijos pirmininkas. Nuo 1984 metų yra Lietuvos rašytojų sąjungos narys.

Per keturiasdešimt kūrybinio darbo metų išleido vienuolika prozos knygų, dvi apsakas vaikams, išspausdino keletą dramų įvairiose dramaturgijos antologijose, periodikoje paskelbė daugybę apsakymų ir apsakų. Ypač gerai buvo skaitytųjų ir kritikų įvertintos naujausios novelių ir apsakų knygos: „Susapnuoti gyvenimai“ (2005) bei „Meilės ir mirties menas“ (2007).

Amerikos lietuvių Tautinės sąjungos (ALTS) skelbtame grožinės literatūros konkurse „Lietuvai – tūkstantis metų!“ Petro Venclovo romanas „Tamsėjančios giesmės“ laimėjo pirmąją vietą. Autorius žada romaną pervardinti į „Kartybių taurė – iki dugno“. Stambios apimties grožiniame kūrinyje P. Venclovas vaizduoja esmingiausius Lietuvos istorijos vingius 1940–1951 metais. Romanas įteiktas Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklai.

„Dirvos“ redakcija

ti į pradinę mokyklą. „Stalino sėbras, – tarė motina. – Abu sugalvojo žmones į *kolchozus* suvaryti. Suktas žydelis.“ – „Nešnekėk taip prie vaikų, – subarė ją tėvas, – dar mokykloj prie mokytojų pasakys.“ – „Tegu sako: aš nieko nebijau! – smarkavo motina. – Neduoda paprastam žmogui nė atsiškvėpti. Argi tu nelakstai kaip šuva paskui kiekvieną simulantą? O ką gauni?“

Tėvas, nors ir beraštis, buvo kolūkio brigadininkas. Motina turėdavo už jį viską sutvarkyti: sėdėdavo abu iki pusiaunakčio – skaičiuodavo, rašydavo darbdienius, pildydavo tabelius ir žiniaraščius, dėl ko nors susiginčydavo, nesutardavo, net jus, vaikus, iš miegų pažadindavo. Tėvas mokėjo tik, kur reikia, pasirašyti. Tas jų darbas, kaip dabar, po daugelio metų galvoji, būdavo nieko vertas, nes kolūkiečiai už darbdienius beveik nieko negaudavo: kelis maišus dirsetų grūdų, tinkamų tik kiaulėms šerti, ir šimtą, kitą rublių. (Reikia prisiminti, kad 1961 metais per vadinamąjį pinigų sistemos pertvarkymą rublis buvo dešimt kartų sustambintas.) Žmonės mito iš to, ką užsiauginavo savo pasodybiniuose sklypeluose.

Pagaliau išaušo birželio trisdešimtoji. BroLIAI buvo išsiaiškinę, kad į saulę plika akimi negalima žiūrėti, nes gali apakti. Iš vakaro po klėtimi radę sudaužytų lango stiklų, rūkė juos laužo dūmuose. „Kad tik neapsiniauktų, – kalbėjo tarpusavyje, – pro debesis nieko nematysime.“ Diena pasitaikė saulėta, su kartkartėmis praplaukiančiais debesimis. Nebuvo jokių požymių, kad įvyks gamtos stebuklas: taip pat šilta nuo pat ryto, saulė palengva slenka į pietus, bitės dūzgia kieme augančioje liepoje, vyturiuoja paukščiai, nardo kregždės, gaidys kapstosi skiedryne, radęs sliaką, garsiai šaukia vištas, vieškeliu pradarda vežimas, traukiamas bėro kuino. Kaip ir kiekvieną dieną tėvas sėdo ant dviračio ir išmynė į brigados laukus, šikart turbūt raginti kolūkiečių prie šienapjūtės darbų. „Saulės užtemimas – ne *kolchozo* pabaiga, – pajuokavo. – Darbas yra darbas: dar koks žioplis iš rajono atvažiuos pasižiūrėti, kaip sparčiai šienaujame.“ Net aprūkyto stiklo neėmė. „Vaikų *išmislas*, ko į tą saulę spoksoti.“

Tavyje krebždėjo nerimas, nuojauta, kad ši diena bus kitokia nei visos kitos. Kažkas įvyks, ištiks, užklups. Pabėgėdava iki pirties ir vėl sugrįždava; nueidava į sodą, nužvelgdava dūzgiančių bičių kamuolį ant avilio lakos, nusirėkdava noksantančių raudonųjų serbentų kekę, pabaidydava drugelį, nutūpusį ant rabarbarų krūmo. Tareisi įžiūrįs danguje kažką ne taip: debesis stumiasi prieš vėją, prislinkę prie saulės, apsisuka ir

plaukia atgal; žydrumas įgavęs violetinį atspalvį, rytuose daugiau pilkšvumo nei visada. Iš kur atslinks tamsa? – svarstei. – Nusileis iš dangaus, o gal, atvirkščiai, pakils nuo žemės? Retkarčiais supurtydavo vidinis drebulys – nelyg staigus vėjo šuoras liauną obels šaką.

BroLIAI įsitaisė prie trobos, ant suoloelio, primerkę vieną akį, dirščiojo į saulę pro apdūmytas stiklo šukes, juokavo, svaidė akmenėlius į pasipūtusį gaidį. Sesuo išmetė savo skeveldrą ir ši sudužo, tad dabar, patempusi lūpą, prašinėjo brolių duoti dar vieną duženą, nes jie turėjo jų bent po kelias.

Saulė pasiekė aukščiausią savo tašką, tačiau švietė kaip švietusi. Motina dirbo kasdienius darbus, ėjo nesibaigiančią ruošą. Liepė broliams parauti kiaulėms svėrių iš kolūkio lauko, bet jie neketino palikti stebėjimo punkto. „Vėliau, – mykė vienas per kitą, – kiaulės palauks, nepasius, pažviogs ir nustos.“

Motina nusikabino nuo tvoros melžtuvę ir su seserimi išėjo į ganyklą. Kad tik greičiau, kartojai pats sau. Pamatyti, sužinoti, pajausti. Juk turi kažkas atsitikti! Iš kur toks neramumas ir kodėl krečia virpulis? Su pavydu žiūrėjai į kvailiojančius brolius: jie tikriausiai nė kiek nesijaudina.

Po pusvalandžio iš lauko grįžo motina, nešina kibirų pieno. Sesuo mosikavo šaltekšnio šakele: turbūt gynė karvę nuo aklių, musių ir bimbalų, kurie vasarą, ypač vidurdienį, kaip pašėlę puldavo gyvulius.

„Nebus to jūsų užtemimo, – pasakė motina, statydama melžtuvę ant *krasės*, – *ruskiai* jį prasiimanė, norėdami mus pagąsdinti. Mums nėr ko bijoti, tegu jie patys bijo, bedieviai ir smaugikai.“

Tau pasivaideno, kad saulė pradėjo virpėti. „Žiūrėkit, žiūrėkit! – sumykei. – Jau temsta.“ – „Tau pačiam akyse temsta, – nusijuokė vyresnėlis. – Prisišk uodegą. Ko šmaizioji kaip *dūšia* be vietos?“

Tu vis tiek negalėjai nusėdėti; tau atrodė, kad saulė paširpo, nebe tokia kaitri, nebe taip skaisčiai šviečia; debesis panašūs į piktai išsižiojusius žvėris, stumdosi, daužosi šonais; netoliese esantis miškas gūdesnis pasidarė; paukščių baidyklė už klėties lyg atgijusi ėmė sukiotis. Po krūtine spaudžia, smilkiniuose tvinksi, akyse iš tikrųjų kartkartem pradeda dvejetainis. O gal mama tiesą sako? Gal iš tiesų *ruskiai* žmones nori pagąsdinti? Bet kokia jiems iš to nauda? Vis tiek visi jų bijo ir nenkenčia.

Ir tada saulė pradėjo blėsti, raudonėti, trauktis. Ne, vakare prieš laidą ji visai kitokia: didelė,

Nukelta į 5 psl.

Atkelta iš 4 psl.

spindulinga, su raudonu ratu aplinkui. O dabar mažėja, nebespigina į akis, aiškiai matyti jos apribai.

„Prasideda! – šuktelėjo kažkuris iš brolių. – Tik nežiūrėkit plika akimi!”

Motina paskubomis baigia košti pieną ir braukia prie brolių pasiimti aprūkyto stiklo. Jai iš paskos lekia sesuo. Tu irgi prisiglaudi prie trobos sienos: instinktyviai jauti, kad gimtieji namai yra tvirta atrama. Suspaudi rankoje stiklo šukę ir žiūri į saulę. Iš pradžių ji tau pasirodo panaši į prakąstą obuolį. Kuo toliau, tuo labiau įkramta didėja. Nejaugi mėnulis graužtų saulę? O gal danguje gyvena koks piktas žvėris, kuris išalkęs puolė ęsti saulę? Saulėgraužis, saulėkramtis? Kokio net pasakose nebūna.

Tamsa atslenka nuo girios, oras ir dangus pradeda temti daug sparčiau nei vakare, nusileidus saulei. Ūmai atvėsta, šiurpulys pradeda graibstyti už rankų ir kojų. Sodas bei miškas nutyla, paukščiai liaujasi čiviravę, vištos kudakuodamos lekia į tvartą, ganykloje ima mauroti karvė, jai pratisu balsu pritaria veršelis. Čiuliokas kelis kartus išgąstingai amteli, paskui urzgia ir staugia spoksodamas į pradingstančią saulę. Subartas pabrūka uodegą ir atbulas rangosi į būdą. Vis tiek urškauja pro sukąstus dantis.

Staiga viskas prapuolė: tu nebegirdi šnekant brolių, sesers ir motinos, nutolsta kiemas su šuliniu, klėtimi ir tvartu, už nugaros nebėra trobos, remiesi į tuštumą, nebesei jūsų vienkiemyje, apskritai nebežinai, kur esas: gal virš girios, debesyse, tarp žemės ir dangaus. Besvoris, beasmenis, bejausmis. Nežinai, ar iš tikrųjų matai, ar vaizduojiesi matas; girdi, ar tik įsivaizduoji girdįs, lieti, ar tik manai liečias; įsivaizduoji, ar tik galvoji įsivaizduojas; sapnuoji, ar tik mąstai sapnuojas? Vaizdai grūdasi vienas per kitą, garsai myšta, jungiasi ir vėl skiriasi, kvapai maloniai dvelkia arba dvokia, pykina, kažką tu glostai, o kažkas glosto, spaudžia glėbyje tave, bado adatomis, pjauna aštriu peiliu, rėkia, verkia, unksčia, partrenkia, murkdo vandenyje, šviečia į akis, reikalauja, tyčiojasi, koketiškai juokiasi, supa, veda už rankos, stumia žemyn, prašo, maldauja, rauna plaukus, maitina su šaukšteliu, apraizgo vielomis, pririša prie lovos; it kirminas rangais iš skausmo, o gal malonumo, šūkauji ir skeryčiojiesi rankomis, garsiai ir įtikinamai kalbi, žingsniuoji tirstoje minioje, leipsti iš karščio ir troškulio, virpi iš baimės ir bejėgiškumo, dainuoji, kažką skubiai rašai, grasini, keikiesi, žiūri į veidrodį, kuriame iš pradžių išvysti save apdujusiomis akimis, o paskui daugybę žmonių, šurmuliuojančių, besišypsiančių, šokinėjančių iš džiaugsmo, kiti iš jų mirę, nuogi, skarmaluoti, rodantys nepadorias kūno vietas. Po valandėlės vaizdai ryškėja, skaidosi, formuojasi, ima plaukti tarsi kino filme: didelis vanduo, pasišiaušęs keteromis, milžiniškas laivas, traukinys, lėktuvas, nematyti augalai, kalnai snieguotomis viršūnėmis, tankiai apžėlusios salos, balti namai su didžiuliais langais, kolonos, salės su daugybe paveikslų ir skulptūrų, vienas paskui kitą žemyn besileidžiantys fontanai, jie groja ir šviečia, aukštos ir erdvios bažnyčios, spindinčios auksu, stalas, nustatytas buteliais, kažkieno matytas girtas veidas, seni raudonstogiai namai, požemio ežerai ir požemio rūšiai su daugybe statinių, upės, plačios, su lėtai plaukiančiu vandeniu, sraunios, molio spalvos, urduluojančios per akmenis, kriokliai, galingu srautu puolantys žemyn, pastatai su arkomis ir smailėmis, kambariai su knygų lentynomis nuo grindų iki lubų, ilgi koridoriai su paveikslais ant sienų, didžiulės klasės, negirdėta muzika, lietus, lėtas ėjimas apledėjusiu grindiniu. Paskui prieš akis ėmė slinkti daugybė veidų – nematytų, nepažįstamų, nesuprantamam kalbančių. Kai kurie iš jų stabtelėjo, nusišypsodavo, susiraukdavo, pasakydavo meilų arba bjaurų žodį; keli vis kartodavosi, sveikindavosi tarsi būtų geri pažįstami, šnekindavo tave, girdavo arba peikdavo. Bet ūmai viskas nutrūko, ir užslinko bebalsė tamsa. Joje jau nieko nebebuvo. Jokio žybtelėjimo ar buvusio triukšmo ataidų.

„Žiūrėk, ranką persipjovei, kraujas teka,” –

kumštelėjo į pašoną vyresnysis brolis.

Iš pradžių pasižiūrėjai į saulę: užtemimas turbūt jau baigiasi, tik dar vienas pakraštėlis tamsus. Pražiopsojau, smigtelėjo apmaudi mintis. Vis dar nesuvokei, kas tave buvo ištikę. Kraujas iš tikrųjų varvėjo per riešą; kairėje rankoje stipriai spaudei šukėtą apdūmytą stiklo skeveldrą. „Parodyk”, – priėjo prie tavęs motina. Atlenkė pirštus ir apžiūrėjo delną. „Taip smarkiai išipjovęs – ir nė cypt.” Ji nuskubėjo į trobą ir grįžo su švariu drobės driskalu. Apmuturiavo delną, surišo kietu mazgu.

„Gal tau negera? – paklausė. – Ko toks išblyškęs?” – „Noriu gerti,” – sumurmėjai.

Nukrapaliojai prie kibiro, stovinčio ant šulinio rentinio, pasisėmėi puodelį vandens ir išgėrei iki dugno.

Po kelių dienų, suprasdamas, kad niekas nepatikės, jei pradėsi pasakoti, ką matei ir girdėjai, o, tiesą sakant, tąsyk nebūtum gebėjęs viso to apskirti, susiradai popieriaus lapą ir pamėginai nupiešti. Bet netrukus suvokei, kad tai neįmanoma ir ne tavo jėgoms: vaizdai, vaizdiniai, reginiai, linijos, spalvos, kontūrai, šviesotamsos, šešėliai, atspindžiai, balsai ir riksmi, formos, atplaišos ir judesiai plaikstėsi, painiojosi, mišo ir vėl sklaidėsi, grūdosi vienas per kitą, gaudė ir kliokė, ryškėjo ir nyko. Tau pasisekė nupaišyti tik laivą subliūskusiomis burėmis, lėktuvą, labiau panašų į varną, traukinį, kurio vagonai beveik nesiskyrė nuo jūsų gryčios: maži langeliai, atsikišusios sąsparos, šiaudinis stogas ir rūkstantis kaminas. Tačiau piešimas vis dėlto padėjo: visa tai leidosi į sąmonės dugną, liovėsi gildyti ir baiminti, pasidengė kasdienybės sąnašomis, nebevertė galvoti ir pergaltoti, stabtelėti viduryje kiemo ir atsigręžti, nelyg bū-

su Sanča Pansa, Moną Lizą, Šv. Petro baziliką ir egiptiečių obeliską, Koliziejus griuvėsius, Rembranto „Autoportretą su Saskija”, Rafaelio, Velaskeso paveikslus, Mikelandželo skulptūras, Romos ir Paryžiaus bažnyčias. Bet labiausiai toje knygoje tau patiko XVIII amžiaus ispanų dailininko Bartalomės Estebano Muriljo paveikslas „Berniukas su šunimi”: artimas, spalvingas, suprantamas kaimo vaikui, be abstrakcijų ir be atšiauraus tragedijos atšėšelio. Tačiau vis dar svarstai, kokius kalnus tąsyk regėjai: Kaukazą ar Alpes, o gal Pirėnų ar Apeninų? Kokiose jūrose pasisūpavai: Baltijos, Šiaurės, Viduržemio, Egejo, Tirėnų, Adrijos, Juodosios? Kokiose bažnyčiose pabuvojai: Dievo Motinos katedroje Paryžiuje, Šv. Vito Prahėje, Šv. Stepono Vienoje, Šv. Agnietės Romoje, Mergelės Marijos ėmimo į dangų Kaune, niekaip nebaigiamoje statyti Šventosios Šeimos Barselonėje? Kokiose salose buvai atsidūręs: Gotlando, Rodo, Kretos, Santorino, Kanarų? Kokių muziejų paveikslus matei: Ermitažo, Luvro, Vatikano, Uficių, Čiurlionio, Stokholmo, Niujorko Modernaus meno, Metropolitanų?

Ilgokai manei, kad aukšta plati siena su bokštais, laiptais, stebėjimo angomis yra Didžioji kinų siena. Bet, pakeliavęs po Kroatiją, supratai, jog kadaise įsivaizdavai bėgęs per Dubrovniko senamiestį juosiančią dveilę akmenų sieną, kurios viena dalis leidžiasi stačiai į uolėtą Adrijos jūros pakrantę. O fontanai? Be abejo, tai buvo atspindys, nuotrupa Barselonos fontanų: įstabiausias vaizdas, kokį tau teko matyti: masė vandens čiurkšlių sulig dešimtaukščiu namu, keli šimtai spalvų ir atspalvių, galingai skambanti klasikinė muzika, pagal kurios ritmą, melodiją, emocijas ir nuotaiką

Rugio varpa.

A. Ruseckaitės nuotr.

tum kiemo pašauktas.

Dabar, praėjus penkiasdešimt penkeriems metams, kartkartėm pagalvoji, kad tą valandėlę, užtemus saulei, erdvė nuo jūsų vienkiemio, esančio Šiaurės Lietuvos pakraštyje, išsiplėtė per kelis žemynus, o laikas leidosi šuoliuoti dešimtmečiais į priekį. Tačiau netrukus viskas grįžo į pradinę stadiją. O jei nebūtų grįžę? Bandai suvokti, kaip tai ištiko ir kas tai buvo – gamtos dėsnių paradoksas, išsiklaipiusi, miglota vizija, pranašiškos ateities nuojautos, kliedesio priepuolis, neįprasto dangaus reiškinių sujaudrintos sąmonės vaizdiniai? Per tuos ilgus metus spėjai įsitikinti, kad daug ką panašaus patyrei, pamatei, jutai, supratai: suslėgti, supresuoti arba, atvirkščiai, suskeldėję, pabiri tavo gyvenimo epizodai, nutikimai, regėjimai, minčių atšvaitai, gamtos ir kultūros objektai, reiškiniai, vaizdai, garsai. Jau anuo metu galėjai šį tą matyti ir perskaityti dėdės Vytauto gimnazijos vadovyje, neturinčiame nei pradžios, nei pabaigos, – turbūt tai buvo Europos meno ir literatūros istorija: Odisejo laivą ir sparnuotas sirenas, Izoldą, apverktą žuvusį Tristaną, Ozyrį su skeptru ir rimbū, gražuolį Apoloną, Artemidę su lanku ir strėline, Zygfrydą ir Krymhildą, Rolandą, Dantę Alighieri su laurų vainiku ant galvos, Don Kichotą

keičiasi ir mainosi spalvos, stulbinantis vandens šokis, jo kilimas ir kritimas, šniokštesys ir teškėjimas. Ir tokių fontanų bent keliolika, pakopomis besileidžiančių į miestą, atkartojančių vienas kitą.

Nelabai įsivaizduoji, kokių žmonių veidus matei prieš penkiasdešimt penkerius metus: jie taip greitai praslinko pro tavo akis. Tikriausiai abiejų žmonių, vaikų, kadaise mylėtų moterų, gerų pažįstamų, su kuriais draugauji dešimtis metų? Gal kokių Lietuvos, Europos ar net pasaulio įžymybių? Gal didžiųjų praeities žmonių: rašytojų, kompozitorių, dailininkų, aktorių? Argi kas gali nubrėžti ribą tarp to, kas buvo, yra ir bus? Laiko išklotinėje jie gali atsistoti vienas šalia kito – gyvenę, esantys ir dar būsiantys.

Tikriausiai kai ko, ką regėjai per anų metų Saulės užtemimą, jau nebespėsi pamatyti. Ką girdėjai, nebespėsi išgirsti. Nebespėsi susitikti žmonių, nebeturėsi laiko išsiaiškinti, kada jie gyveno, ką gero ar blogo padarė šiame pasaulyje. Juk žmogui duota tiek daug ir kartu – tiek mažai: lengvai suskaičiuojami metai, atstumai, proto ir jausmų ištekliai, siauras gebėjimas pasigėrėti ir galbūt dar siauresnis – pasibjaurėti, nusivilti, paneigti... Akimirksnis, kurį tuoj pat pakeičia kitas. □

Triobiškių kaimo dainos vėl suskambo po 140 metų

ALGIS VAŠKEVIČIUS

Lietuvoje ką tik išleista unikali knyga „Triobiškių dainos“. Ji unikali įvairiomis prasmeimis, ir ne veltui per šio leidinio pristatymą Marijampolės P. Kriaučiūno viešojoje bibliotekoje vienas garsiausių Lietuvos kalbininkų, Vilniaus universiteto profesorius Vitas Labutis „Triobiškių dainas“ pavadino paminklu gimtajai kalbai, Sūduvos kraštui ir Botyrių giminei.

Šios knygos priešistorė labai įdomi ir siekia dar XIX amžių. Labai tolimą 1871 metų vasarą jauni Maskvos universiteto lingvistikos mokslininkai bendraamžiai Filipas Fortunatovas (1848–1914) ir Vsevolodas Milleris (1848–1913) kartu su šio universiteto studentu Andriumi Botyriumi (1845–1900) atvyksta į pastarojo tėviškę prie vaizdingo Šešupės vingio Triobiškių kaime. Vėliau pasaulinio garso mokslininku tapęs F. Fortunatovas kartu su sodybos šeimininkų sūnumi ir kolega mokslininku V. Milleriu praleidžia svetingame Sūduvos krašte kelias tos vasaros savaites, iš Triobiškių ir aplinkinių kaimų gyventojų, daugiausia jaunimo, rinkdami dainas, pasakas bei smulkiąją tautosaką.

Tuo metu lietuvių kalba buvo uždrausta (šis caro valdžios draudimas galiojo 1864–1904 metais), tad A. Botyriui buvo neramu, kad kaimo gyventojų atmintyje sukaupti lietuviškos tautosakos turtai gali pasimiršti, o lietuviui rinkti savo krašto tautosaką caro valdžios represijų sąlygomis nebuvo jokių galimybių. Liudvinavo valsčiaus, kuriam priklausė ir Triobiškiai, gyventojų kalba buvo labai žodinga, autentiška, skambi, kraštas – labai dainingas, todėl lietuvis studentas ir pasikvietė tuomečius Maskvos istorijos ir filologijos fakulteto mokslo kandidatus į savo tėviškę Triobiškiuose.

Botyrių sodyba buvo labai graži, erdvi, tipiška pasiturinčio Sūduvos krašto ūkininko sodyba, į ją sekmadieniais rinkdavosi aplinkinių kaimų jaunimas pašokti. Grojo smuikas, būgnas, jaunimas linksminosi, o pertraukėlių metu tą 1871-ųjų vasarą buvo kviečiamas į seklyčią, kur padiktuodavo dainas, pasakas, kitą smulkiąją tautosaką svečiams iš Maskvos. Taip A. Botyriui ir dviem jo svečiams per tris savaites pavyko užrašyti 150 lietuviškų dainų, apie 20 pasakų, kurias jaunieji lingvistai aptarė, rengė jų vertimą į rusų kalbą bei tekstą rusiškais raidėmis, kirilica, nes lietuviškai spaudos draudimo metais jų išspausdinti nebuvo jokių galimybių.

A. Botyrius svečiams smulkiai išaiškino ir jiems nelabai suprantamų žodžių prasmę, patikrino tekstą spaudai ir jį ištaisė, išvertė dainas iš lietuvių į rusų kalbą. Lietuvis studentas veltui tikėjosi, kad pavyks dainas išspausdinti lotyniškais rašmenimis, bet užrašytos dainos nedingo – 1872 metais straipsnis apie Liudvinavo tarmę ir 100 dainų, užrašytų kirilicos rašmenimis ir išverstų į rusų kalbą, pasirodė leidinyje „Maskvos universiteto žinios“, o 1873 metais išėjo ir atskiras leidinys „Litovskije narodnye piesni“ („Lietuvių liaudies dainos“).

Ta vasara buvo vienintelė, kai Triobiškių kaime viešėjo būsimieji garsūs mokslininkai. F. Fortunatovas vėliau tapo garsiu mokslininku, profesoriumi, jis pirmasis Maskvos universitete pradėjo skaityti lietuvių kalbos paskaitas, kuriomis domėjosi ne tik kalbininkai iš Rusijos, bet ir iš Norvegijos, Suomijos, Vokietijos. Lietuvių kalba buvo populiarinama, domėtasi jos ištakomis, žodžių daryba, reikšmėmis. Savo mokiniams profesorius sakydavo, kad būtina studijuoti lietuvių kalbą, nes ji labai sena ir vertinga.

A. Botyrius, baigęs mokslus, dirbo Rusijos švietimo sistemoje, 1884 metais atsidūrė Marijampolės gimnazijoje, kur buvo paskirtas inspektoriumi. Už meilę tuomet draustai lietuvių kalbai, bendravimą su mokiniais lietuviškai jis netrukus šių pareigų neteko, buvo kilnojamas iš vienos

Senoji Botyrių sodyba.

vietos kitą, atsidūrė Lenkijoje, vėliau Rusijoje – Kazanėje, Astrachanėje. Ten maždaug 1900-aisiais ir mirė – tiksliai nežinoma nei jo mirties data, nei palaidojimo vieta. Dar sovietmečiu keletas entuziastų iš Lietuvos bandė surasti šio žmogaus kapą, bet vietos kapinės jau buvo apleistos. Kai A. Botyrius mirė, iki lietuviškos spaudos draudimo panaikinimo buvo likę vos ketveri metai...

Bėgo laikas, ir ši ypatinga Rusijos mokslininkų viešnagė Sūduvos sodyboje vis labiau grimzdo į užmarštį. Įdomu tai, kad senoji Botyrių sodyba atlaikė visus išbandymus ir, siaučiant melioracijos vėjui Lietuvoje, išliko – vienintelė visame Triobiškių kaime. Kažkur archyvuose dūlėjo ir užrašytosios lietuviškos šių apylinkių dainos...

Tačiau buvo žmonių, kurie, net ir praėjus šimtui metų nuo tų įvykių, nepamiršo jų. Maždaug prieš keturiasdešimt metų Maskvos kalbotyros instituto aspirantas Olegas Poliakovas, sužinojęs apie rusų lingvistų kelionę į Lietuvą, nutarė aplankyti ir surasti tą vietą, kur viskas vyko. Jis atvyko į Lietuvą ir surado sodybą Triobiškiuose.

Vėliau, jau Lietuvai vėl tapus nepriklausoma, 1991 metais Vilniuje vyko tarptautinė kalbininkų konferencija, ir profesorius O. Poliakovas sugebėjo tos konferencijos dalyvius atvežti į sodybą Triobiškiuose. Tada ten buvo atidengta paminklinė lenta, skirta garsiojo mokslininko F. Fortunatovo kelionei į Lietuvą. Lentoje buvo parašyta: „Šioje sodyboje, Andriaus Botyriaus tėviškėje 1871 metais gyveno, tyrė lietuvių kalbą ir rinko tautosaką rusų kalbininkas, Lietuvos mokslo draugijos garbės narys Filipas Fortunatovas“. Tie žodžiai buvo priminimas, kad čia lankėsi garsus profesorius iš Rusijos, pirmasis pripažinęs, kad lietuvių kalba – sena ir garbinga, kuri verta dėmesio ir išsamesnių studijų.

Botyrių sodyboje daug metų gyveno šios šeimos atstovai, bet vienu metu ji buvo ištuštėjusi,

apleista, niokojama, dingo senoviniai ažuoliniai baldai, buvo daužomi langai. Tik Botyrių giminės pilietiškumo dėka prieš kelerius metus vėl buvo atkreiptas dėmesys į šią svarbią Lietuvos vietovę. Sutelktomis Botyrių šeimos, vietos valdžios, bibliotekininkų pastangomis pavyko pasiekti, kad 2008 metais išlikę sodybos fragmentai – namo pamatai, lango fragmentas, akmeninis šulins būtų įteisinti kaip kultūros paveldo objektas.

Nedingo ir prieš beveik 140 metų išleista knyga su dainomis – vienintelis jos gerokai sudūlėjęs egzempliorius Lietuvoje buvo aptiktas 2004 metais Vilniuje, Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje. Netrukus paaiškėjo, kad dar vienas egzempliorius gali būti išlikęs ir Lietuvos Respublikos ambasadoje Rusijoje dirbusio Lietuvos diplomato Jurgio Baltrušaičio namuose Maskvoje. Triobiškiuose surinktos tautosakos dar niekur nespausdinti rankraščiai, apie 50 dainų ir pasakos bei smulkioji tautosaka, parašyti originalia lietuvių kalba, yra saugomi Sankt Peterburgo rankraštynuose.

Suradus šią knygą, kilo idėja išleisti ją Lietuvoje. Taip ir atsirado gražiai Marijampolėje įsikūrusios leidyklos „Piko valanda“ išleistos „Triobiškių dainos“, kuriose sudėtos 1871 metais surinktos dainos iš 1873-aisiais Maskvoje pasirodžiusio leidinio „Litovskije narodnye piesni“.

Knygos rengėjai atliko didžiulį darbą – apie tai pasakojo jos sudarytoja daktarė Elvyra Kalindrienė ir dainų tekstus lietuvių kalba perrašęs bei daliai jų melodijas parinkęs liaudies muzikos propaguotojas Jaunius Vylius. Būtent jo suburtas „Marijampolės kanklininkų“ kolektyvas knygos pristatymo metu padainavo keletą knygoje užrašytų dainų.

„Triobiškių kaimas išliko, jame dabar yra aštuoni gyventojai, o ši knyga liudija apie tolimus laikus, tada gyvenusius žmones, tai labai vertingas kultūros palikimas. Atsirado nemažai žmonių, kurie padėjo parengti ir išleisti šią knygą“, – džiaugėsi E. Kalindrienė.

Vilniaus universiteto profesorius V. Labutis pabrėžė, kad knyga parašyta su didele meile, „Triobiškių dainose“ yra keletas įdomių straipsnių, pasakojimas apie patį kaimą, apie F. Fortunatovą ir V. Millerį. Jis pasakojo, kad F. Fortunatovas buvo pasaulinio masto mokslininkas, padaręs didelę įtaką garsiajam mūsų kalbininkui Jonui Jablonskiui, rusų mokslininko darbą itin vertino kitas mūsų kalbininkas Juozas Balčikonis.

„Šią knygą reikia platinti kuo plačiau, ji turi pasiekti Vilniaus universiteto, nacionalinę Martyno Mažvydo, kitas mokslo įstaigų bibliotekas. Galite didžiulius, nes juk nuo tėviškės prasideda Tėvynė“, – sakė V. Labutis. □

„Savųjų tarpe jis ne pranašas..“

RAIMUNDAS MARIUS LAPAS

„Žodžiai priklauso amžiui,
o mintys – amžiams“

(Albert Camus)

Lietuvių tautos dalis – išeivija, kurios istorija artėja prie pusantro šimto metų, gali didžiuliu būdu ne viena dešimtimi savo iškilų veikėjų, kurie paliko gilų pėdsaką ne tik lietuvių emigrantų, bet ir Lietuvos kultūriniam bei politiniam gyvenimui. Viena tokių asmenybių, šiandien verta tegu ir kuklaus prisiminimo ir pagarbos, buvo ilgametis „Draugo“ dienraščio vyriausiasis redaktorius Leonardas Šimutis. Prieš porą savaitių, balandžio 17 d., sukako 35 metai nuo jo mirties.

Žurnalistas, rašytojas, visuomenininkas Leonardas Šimutis gimė 1892 m. lapkričio 6 d. Serikose, Šilalės valsčiuje, Tauragės apskrityje. 1912 m. vidurinę mokslo baigė Maskvoje, po metų emigravo į JAV. Apsigyvenęs Čikagoje, įsijungė į visuomeninę veiklą, ypač aktyvus buvo katalikų organizacijose. Kurį laiką redagavo savaitraštį „Katalikas“, žurnalą „Vytis“ (buvo ir jo administratorius). Nuo 1917 m. studijavo teisę ir žurnalistiką De Paulos ir Loyolos universitetuose Čikagoje, vėliau – sociologiją Fordhamo universitete Niujorke. 1918 m. buvo paskirtas Amerikos lietuvių seimo pirmuoju sekretoriumi, Tautos fondo sekretoriumi ir lėšų telkimo vadovu. Reiškėsi Amerikos lietuvių Romos katalikų federacijoje (ALRKF), Lietuvių Romos katalikų susivienijime Amerikoje (LRK SA), Lietuvos vyčių veikloje. 1918–1926 m. – „Garso“ redaktorius. 1926–1927 m. Šimutis išrinktas Lietuvos krikščionių demokratų partijos atstovu Seime. Jis taipogi buvo vienu iš „Ryto“ redaktorių. 1927 m. paleidus Seimą, Šimutis grįžo į Ameriką. Netrukus įsidarbino „Draugo“ dienraščio redakcijoje ir nuo 1927 iki 1952 m. tvirtai ir principingai valdė laikraštį kaip vyriausiasis redaktorius. Dirbdamas „Drauge“, Leonardas ir toliau veikė ALRKF (1932–1952 m. generalinis sekretorius), LRK SA (1932–1972 m. pirmininkas).

Šimutis – aktyvus visuomenininkas. Štai 1935 m. jis dalyvavo Pasaulio lietuvių kongrese Kaune, buvo išrinktas Pasaulio lietuvių sąjungos pirmuoju vicepirmininku. 1940 m. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, Šimutis inicijavo lietuviškų organizacijų, kovojančių už laisvą ir nepriklausomą Lietuvą, susijungimą. Tais metais jis įkūrė Amerikos lietuvių tarybą (ALT, 1940–1965 m. tarybos pirmininkas). 1943 m. buvo vienas Bendro Amerikos lietuvių fondo (BALF) organizatorių, 1943–1948 m. – jo direktorius. Vadovavo visoms ALT'o delegacijoms pas JAV prezidentus bei senatorius, sakė kalbas, rašė publicistinius straipsnius. Jo iniciatyva „Amerikos balse“ buvo įkurta laidų tarnyba lietuvių kalba.

Šimutis taipogi ypatingai šmaikščiai valdė sa-

1967 m. Čikagoje lietuvių veikėjai susitinka su senatoriumi Robertu Kennedy: (iš kairės) A. Rudis, dr. K. Bobelis, sen. R. Kennedy, dr. L. Kriaučiūnas, kun. V. Rimšelis, MIC, L. Šimutis ir kun. P. Garšva, MIC. „Draugo“ archyvo nuotr.

vo plunksnakotį. L. Šilelio slapyvardžiu jis parašė novelių, operetę „Į tėvynę“ (1928, muzika Aleksandro Aleksio), eilėraščių rinktinę „Ilgesio valandos“ (1988), o savo tikra pavarde – knygas „Lietuvą aplankius“ (1935, išleista 1995) bei „Amerikos lietuvių taryba“ (1971). Leonardas Šimutis buvo ALT'o garbės pirmininkas, „Draugo“ garbės pirmininkas. Lietuvos vyčių, LRK SA, Šv. Kazimiero seselių rėmėjų draugijos, BALF'o, ateitininkų korporacijos „Kęstutis“ garbės narys. Jis buvo apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino III laipsnio ordinu (1937), popiežiaus Pijaus XII medaliu „Pro Ecclesia et Pontifice“, Pavergtųjų tautų komiteto, Lietuvos vyčių (1934) medaliais. Leonardas Šimutis mirė 1975 m. balandžio 17 d. Čikagos priemiestyje Park Forest.

Ne tik žurnalistas, bet ir politinis veikėjas

Jauna Lietuvos Respublika labai domėjosi Amerika ir jos gyvenimu. Amerikos lietuviai buvo laikomi savaisiais tėvynėje. 1926 metų pavasarį artėjant Seimo rinkimams, Krikščionių demokratų partija nutarė pagerbti JAV lietuvių originaliu būdu: išrinkti į Lietuvos Respublikos Seimą žinomą Amerikos lietuvių Leonardą Šimutį. Nutarta ir padaryta. 1926 m. vasarą Šimutis su visa savo šeima jau vyksta į Lietuvą nebe kaip paprastas pilietis, bet kaip didelės ir įtakingos Lietuvos Respublikos Seimo partijos, kuri tuo metu kaip tik buvo pralaimėjusi rinkimus, narys. Šiai partijai pralaimėjus rinkimus, ir pats Seimas Lietuvoje ilgai nesilaikė – neatsirado kita stipri partija, aplink kurią pastoviau susiorganizuotų politinis gyvenimas. Tai gi, tas Seimas neišgyveno ir metų. Bet Leonardui Šimučiu vis dėlto pasitaikė proga apie metus pa būti pačiame Lietuvos politikos ir kultūros katile,

Leonardas Šimutis, 1935 m.

„Draugo“ archyvo nuotr.

kur jis puikiai susipažino su atgimusios Lietuvos gyvenimu ir kūryba. Išgyvenusiam per tuziną metų svetur, Šimučiu buvo labai svarbus ir rūtų, ir bulviakasio kvapas, ir gimstančios Lietuvos operos garsai, patys pirmieji mokslo ir kultūros žiedai, ir jos jauni, daug žadantys žmonės. Ta plati pažintis padarė Šimutį dviejų kontinentų lietuviu, dovanoję jam daug naujų draugų, praplėtę jo horizontus, paruošę jį sudėtingam tarptautiniam politiniam darbui.

Bibliofilas patriotas, neturintis tik vienos knygutės!

Vienas iš artimiausių Leonardo Šimučio draugų buvo gydytojas, muziejininkas Aleksandras Račkus. Pirmąsyk jis su Šimučiu susitiko Čikagoje 1915 m. liepos 2 d. Lietuvos vyčių III kongrese. Savo atsiminimuose „Draugo“ dienraštyje 1961 m. gegužės 27 d. numeryje dr. Račkus štai kaip apibūdino Leonardą Šimutį (kalba netaisyta – R.M.L. pastaba):

„Savųjų tarpe jis ne pranašas. Daugeliui L. Šimutis net nesuprantomas. Net ir man dau kas neaišku. 1937 m. vasario 16 d. Lietuvos valstybė suteikė L. Šimučiu aukštąjį Gedimino III laipsnio ordiną. Tad nesuprantu, kaip galėjo tautininkų režimas duoti ordiną tokiam užkietėjusiam krikščioniui demokratui ir dargi net ateitininkų „Kęstučio“ korporacijos nariui, kaip L. Šimutis.

1952 m. birželį Čikagos kardinolas Stritch iškilmingai įteikė L. Šimučiu iš Romos popiežiaus Pijaus XII atsiųstą ordiną „Pro Ecclesia et Pontifice“. Tokie ordinai ne šimtams ir ne kasdieną duodami, ir ne už pinigų ar politinę jėgą. Šimutis –

Nukelta į 8 psl.

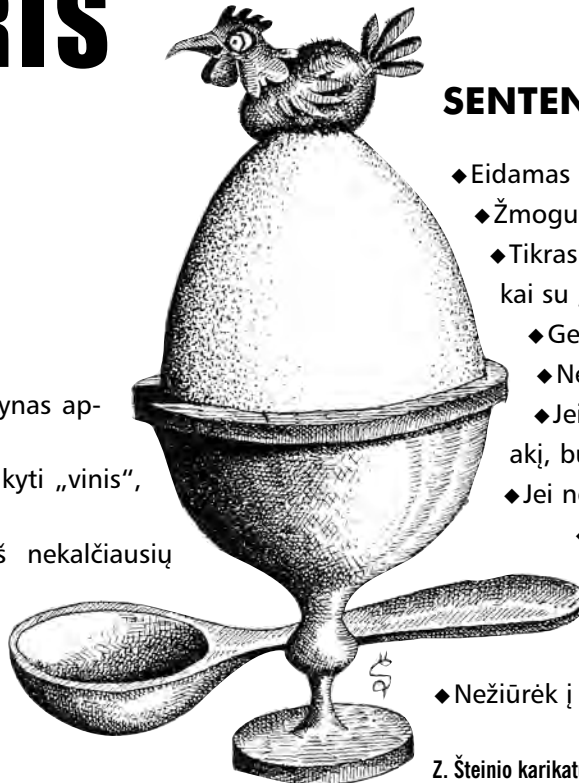
Pas LR prezidentą Antaną Smetoną 1935 m. rugpjūčio 16 d. Iš kairės: V. Alantas, P. Dailidė, A. Trečiokas, A. Vronevskis, prez. A. Smetona, V. Rastenis, K. Karpis, neatpažintas asmuo, S. Vitaitis ir L. Šimutis.

JURGIS GIMBERIS

BARAKŲ BLIUZAS

Kieno vežime sėdi, to ir giesmę giedi...
Liaudies išmintis

Aš sėdžiu šiukšlyne ir giedu jam giesmę.
Graudžią, grubią, švelnią, juokingą.
Vartoji nenorminę kalbą, nes gyvenu nenormaliai. Šiukšlynas aplink. Surūdijusios balėjos ir perdegę prosai...
Gali, pamatęs cveką, užsimerkti ir šimtą kartų mintyse sakyti „vinis“, bet atsimerki, žiūri – vis tiek cvekas.
Prieteliau, šnekantis iš katedros, – „kaljsonai“ tai vienas iš nekalčiausių „nenorminių“ žodžių, kuriais kalba mano gentis. Ir apskritai, kas tai yra „norma“? Ar būtinai tai puiku?..
Šiaip ar taip, barakuose belkantas (*bel canto* – it. gražus dainavimas) – nešvankus bent kiek. Labiau barakams tinka bliuzas...

SENTENCIJOS

- ◆ Eidamas į turgų grybų, kompasą palik namie.
- ◆ Žmogus be polėkio panašus į malūną be sparnų.
- ◆ Tikras vyras – nebūtinai su kelnėmis, bet gražu, kai su „peteliške“!
- ◆ Geras gyvenimas prie gero nepriveda.
- ◆ Ne visada erudicija gali pakeisti potenciją.
- ◆ Jeigu humanistas humanistui netyčia iškerta akį, būtinai mandagiai atsiprašo.
- ◆ Jei negali sau dovanoti, tai ir nedovanok!
- ◆ Gydytis sveika, tik reikia jausti saiką.
- ◆ Apie moteris gerai arba dar geriau!
- ◆ Didelė moteris yra didelė gamtos dovana.
- ◆ Nežiūrėk į save per daug asmeniškai.

Z. Šteinio karikatūra

„Savųjų tarpe jis ne pranašas...“

Atkelta iš 7 psl.

tai ne Argentinos turtingoji ir galingoji prezidentienė Peron, kuri ir laikraščius papirkto, kad jos dorybes aukštintų, ir pati asmeniškai pas popiežių važiavo ir jokio ordino negavo... O L. Šimutis tūkstančių bažnyčiai neaukoja, nes yra neturtingas. Tai ir nesuprantu, kaip galėjo tokį Šimutį bažnyčios vadovas pastebėti ir jį ordinu pažymėti...

Leonardas Šimutis yra bibliofilas. Pas jį didžiausios krūvos retų lietuviškų knygų, tiktai vienos knygutės nėra – tai banko santaupų knygutės. Jis yra poetas, dramaturgas, žurnalistas, kalbėtojas, diplomatas, editorialų rašytojas, organizacijų va-

das, ir visad idealistas patriotas. Todėl tasai idealistas yra nesuprantomas praktiškiems „patriotams“, kaip toks Šimutis per 50 metų lietuvių tautai dirbęs, savo jaunystelę ir sveikatą Lietuvai atidavęs, sau palocių nepasistatė ir tūkstantukų at-sargai nesusikrovė. Deja, taip yra ...”

Gražių lietuviškų savybių žmogus

Tokiu epitetu Leonardą Šimutį pakrikštijo jo kitas artimas bičiulis profesorius Kazys Pakštas. „Šimutis didelio jautrumo žmogus, bet kartu jis moka išlaikyti ir savo žemaitišką šaltumą tuose kritiškuose visuomeninių ginčų momentuose, kuomet tik šaltumas ir susilaikymas gali išvesti iš keblių situacijų,” – mano žymus lietuvių geograf. – „Vietoj pykčio truputis humoro – tai Šimučio receptas įkaitusiai politinei atmosferai. Tai vertinga dorybė žmogui, pakopusiam į visuomeninės – politinės piramidės viršūnę. Politikoje Šimutis nevartoja jokių suktybių, keistų vingių ar intrigu, kurios taip negražiai nudažo kai kurių „diplomatų“ veidą.

Amerikos lietuviai sportininkai Palangoje 1935 m. rugpjūčio 8 d. Stovi iš kairės: V. Yazanaitis, E. Krauciūnas, neatpažintas asmuo, kun. J. Šeštokas, J. Juška, L. Šimutis, Pikčilingienė, P. Barškis, neatpažintas asmuo. Sėdi vienas iš Vilkų brolių.

Lietuvos vyčių III seimo delegatai 1915 m. liepos 1 ir 2 d. Chicagoje. Iš dešinės pirmoje eilėje: A. Jakavičaitė, K. Ambrozaitė, P. Valuckas, M. A. Norkūnas, kun. J. Vaičiūnas, O. Migauskaitė, kun. F. Serafinas, L. Šimutis, P. Juškaitis, I. Sakalas, M. Šukiūtė, kun. I. Albavičius, F. Nutautaitė, A. Aleksis, M. Gurinskaitė, Kuizininė. Antroje eilėje: kun. F. Kudirka, S. Šlegaitė, L. Burba, J. Paškauskas, V. Rukštalis, P. Baltutis, M. Juškienė, M. Janušauskienė, J. Poška, K. Pakštas, M. Žaldokas, kun. P. Lapelis, P. Mulevičius ir S. Kačinskaitė. Trečioje eilėje: J. Baržanskis, K. Ivinskas, A. Martinkus, J. Šlegaitis, A. Linkus, P. Cibulskis, B. Lauraitis, P. Gibavičius, A. Račkus, M. Šimonis, V. Jodelis, J. E. Karosas ir J. Kaupas.

„Pro Ecclesia et Pontifice“ ordinu apdovanoti „Draugo“ redaktoriai Ignas Sakalas (kairėje) ir Leonardas Šimutis. Viduryje „Draugo“ administratorius kun. Petras Činikas. Bismarck viešbutyje Chicagoje 1952 m. spalio 19 d. „Draugo“ archyvo nuotr.

Šimutis veikia gerumu. Aplink Šimutį sukasi taip didelis lietuviškas ratas, kad be abejo, sakysim: jam kur nors iš Čikagos išvažiavus ilgam laikui, Čikagos lietuviškasai pulsas atrodo nustotų bent pusės savo veiklos ir žmogiškumo jaukumo...”

Jis – ir jautrus poetas

Leonardas Šimutis buvo ne tik laikraštininkas, bet ir poetas, parašęs nemažai eilėraščių L. Šilelio ir kitais slapyvardžiais, kuriuos spausdino „Drauge“, „Vytyje“, „Garse“, „Darbininke“ bei „Moksleivyje“. Jam teko gyventi kritiškiausiu lietuvių tautai laikotarpiu. Šimutis išgyveno pirmojo pasaulinio karo nelaimės, mūsų tautos kančias, prisikėlimą laisvam gyvenimui ir kovas, atkuriant savo valstybę. Leonardas matė ir džiaugėsi nepriklausomos Lietuvos klestėjimo laikotarpiu, kad ir neilgai joje tepagyvenęs. Reikėtų pabrėžti, jog visa jo veikla, pastangos ir darbai buvo skirti gimtajai Lietuvai. Jis pergyveno jos laimėjimus ir pralaimėjimus, žiaurią raudonųjų okupaciją. Visas jėgas skyrė tam, kad Lietuva vėl atgautų laisvę. Tad nenuostabu, kad ir jo poezijoje atsispindi politinių kovų ir kiti visuomeniniai patriotiniai motyvai – daugiau ar mažiau tos pačios idėjos, kaip ir jo publicistikoje.

*Atgijo, atbudo dvasia Lietuvos;
Jos sūnūs nebijo jau darbo, kovos,
It milžinas stoja už laisvę tėvynės,
Vieningai kovos jie iki paskutinės! □*